

ALTAY DİLLERİNDEKİ AKRABALIK ADLARI ÜZERİNE NOTLAR

TUNCER GÜLENSOY

Yeryüzünde yaşayan insanların çok kullandıkları kelimelerden bir grubu da akrabalık adlarıdır. Çocuk, bir şeyden korktuğunda ya da yardım isteyeceğinde “anne!” diye bağırır; babasına güvenir, ağabeyini, ablasını ve kardeşlerini sayar ve sever; dede, nine, amca, dayı, hala, teyze gibi akrabalarını sık sık ziyaret eder ve gönüllerini alır. Bu da gösteriyor ki, akrabalık adları dediğimiz bu adlar, insanoğlunun hayatında devamlı rol oynarlar.

Türkçe ve Türkçe'nin içinde bulunduğu Altay grubu dillerinden Moğolca, Mançuca ve Korece akrabalık adları bakımından çok zengindir. Yalnız, bu konudaki çalışmalarımı sürdürürken uğradığım Japon Kültür Ateşesi'nin söylediğine ve kullandığım kaynak sözlüğe göre Japonca, akrabalık adları yönünden diğerleri gibi zengin değildir. Bu dilde değişik akrabalar için aynı adlar kullanıldığı görülmektedir.

Akraba adları yönünden Altay grubu dillerinde görülen büyük benzerlikler, konunun Altayistik açısından önemini belirtir.

Türkçedeki *aba* “baba, amca”, Korecedeki *'aβa* (id.), Moğolcadaki *abağa* “amca” ve *abo* “baba”;

Türkçedeki *aga* “ağabey”, Korecedeki *'aga* “çocuk”, Moğolcadaki *aga degü* “ağabey”, Mançucadaki *'agee* ve *'ilaci 'agee* “ağabey”;

Türkçedeki *açı* “yaşlı kadın, hanım nine”, Moğolcadaki *açı* “torun”;

Yakutçadaki *agas* “büyük kız kardeş”, Korecedeki *agaci* “kız”;

Türkçedeki *ana* “anne”, Japoncadaki *ané* “ablam”, Korecedeki *'ane* “karı, eş, zevce”, Çuvaşdaki *ani* “kaynana”;

Kırgızcadaki *ceen* “yeğen”, Korecedeki *cəənjo* “genç kız”;

Türkçedeki *eçi* “büyük kardeş”, Moğolcadaki *eçi* “anne”;

Türkçedeki *eke* “abla; hala; baba; ağa”, Moğolcadaki *ekener* “kadın” ve *emege eke* “babanın büyük annesi”;

Türkçedeki *ene* “anne”, *eney* “zevce, karı, eş; kocakarı”, *eni* (Ufa) “anne”, Mançucadaki *'eni* ve *'eni'ee* “anne”

sözleri bu dillerdeki ortak akrabalık adlarından bir kaçıdır.

Türkiye’de akrabalık adları toplu olarak ele alınıp işlenmiş değildir. T. Tekin tarafından yapılan *ameca* ve *teyze* adları üzerine araştırma ile A. İnan’ın *güvey* adından başkasını göremedik. Yalnız, D. Aksan, “Anlambilim ve Türk Anlambilimi” adlı eserinde akrabalık adlarının önemine dokunmuş ve çeşitli örnekler vermiştir (s. 95-99).

Bizim yaptığımız araştırma, konunun tam olarak sonucu değildir. Bu adlar, Anadolu ağızları da ayrıca ele alınarak işlenmelidir. Ancak “not” niteliğinde olan bu araştırmamız, Türk, Moğol, Mançu-Tunguz ve Kore dilleri üzerine söylenen ve yazılanlara yardımcı olabilecektir.

Yukarıda verdiğimiz örneklere daha pek çoklarını katarak (sözlüğe bakınız), bu kelimelerin Altay dilleri içersinde ödünç olarak birbirlerine geçmediğini, o dillerde ortak olarak yaşadığını belirtmek isteriz. Nasıl ki:

Farsçada: *peder*, *mâder*, *birâder*

İngilizcede: *father*, *mother*, *brother*

olan kelimeler İndo-Jermen dil ailesi içersinde işleniyorsa, Aytay dillerini de bu açıdan görmek ve işlemek gerekir.

Dil araştırmacılığı ile ırk araştırmacılığı, aralarında bilim yönünden değişiklik bulunan ayrı ayrı konulardır. Farslarla İngilizler, Hindliler ve Almanlar birbirleriyle ırk açısından akraba değillerse, Türklerle Moğol, Mançu-Tunguz, Kore ve Japonlar da akraba değillerdir. Fakat, yazıları değişik olsa da dillerinde görülen benzerlikler açık olarak ortadadır. Hele Türkçe ile Moğolcanın birbirine çok benzeyen kelimelerinin kaynağını, ödünçlükten ötede aramak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

Abuşka: *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü* (Haz.: Besim Atalay), Ankara 1970.

Aksan, D., *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara 1971.

Boberg: F. Boberg, *Mongolian English Dictionary I-III*. Copenhagen 1954.

Büyük Türk Sözlüğü. Hayat yayınları (14 fasikül), Aralık 1969–Eylül 1970.
Caca: A. Temir, *Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur-el Din'in Arapça Moğolca Vakfiyesi*. Ankara 1956.

Courteille: Abel Pavet de Courteille, *Dictionnaire Turk-Oriental*, Amsterdam 1972.

Çuv. Sözl.: H. Paasonen, *Çuvaş Sözlüğü*. İstanbul 1950.

DMK.: Hiroyuki Umeda, *A Classified Dictionary of Modern Korean. With Korean, English and Japanese Indexes*. Tokyo, Gaikokugo Daigaku 1971, 224 s.

DSM.: Kengo Yamamoto, *A Classified Dictionary of Spoken Manchu. With Manchu, English and Japanese Indexes*. Tokyo, Gaikokugo Daigaku 1969, 234 s.

Eckmann, J., *Dinler (Makedonya) Türk Ağzı*. TDAY Belleten (1960), s. 189–204.

Ergin, M., *Dede Korkut Kitabı. Metin-Sözlük*. Ankara 1964, 219 s.

Ettuhf.: *Etuthfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*. (Çeviren: Besim Atalay), İstanbul 1945.

ETY.: H. N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları. I-IV*. İstanbul 1936, 1938.

EUTS.: A. Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul 1968, 308 s.

İnan, A., *Güvey*. Türkiyat Mecmuası X; "Makaleler ve İncelemeler" Ankara 1968, s. 335–340.

———, *Kazak-Kırgızlar'da "Yeğenlik Hakkı" ve "Konuk Aşı" meselesi*. Türk Hukuk Tarihi Dergisi, 1941–42. C. I, s. 27 v.d.

———, *"Adaç" ve "Sağdıç" kelimelerinin en eski anlamları*. Türk Dili Belleten 1945, seri III, Nr. 1–3, 1945.

Kırg. Sözl.: K. K. Yudahin, *Kırgız Sözlüğü I-II*. Ankara 1945, 1948.

KWb.: G. J. Ramstedt, *Kalmukisches Wörterbuch*. Helsinki 1935.

MGT.: A. Temir, *Moğolların Gizli Tarihi*. Ankara 1948.

Rasonyi, L., *Tarihte Türklük*. Ankara 1971.

R. Etym.: Martti Räsänen, *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki 1969.

Tekin, T., *"Amca" ve "teyze" kelimeleri hakkında*. TDAY Belleten (1960), s. 283–289.

Diğer kısaltmalar için EUTS. ve Çuv. Sözl.'ndeki kısaltmalar listesine bakılması.

G İ R İ Ő

Bütün uygar dünya uluslarında olduğu gibi, ilkel kabilelerde bile *kadın* ile *erkek*'in medenî ya da dinî bağlarla birleşip dünya evine girmelerine *evlenmek* adı verilir. Her ulus için söylenişi değişik olan bu kelime, Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından olan eski Türk yazıtlarında ^ebl^ed¹m ogl¹m'n (= oğlumunu evlendirdim. "Suci yazıtı: 6") şeklinde geçmektedir. DLT.'de: *evlenmek* (III, 87), Kıpçak Türkçesinde: *öylenmek* (Ettuhf.), Kırgızcada: *üylön-* "evlenmek, aile sahibi olmak", *üylönt-* "evlendirmek", *üylüü* "evli" (Kırg. Sözl.), Çuvaşçada: *avlan-* (Çuv. Sözl. 9), Kazan: *öylen-*, Mişer, Bügdüz: *ülen-* (Radl.) şeklinde olan kelime, Altay grubuna giren dillerden

Moğolcada: *kurim* (Boberg, 330),

Mançucada: *holavama* (DSM. 929).

Korecede: *gjronhanda*, *aŋga ganda* (DMK.),
olarak kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Türkçede bu kelimenin kökü *eb* (ETY.) ~ *öy* (EUTS. 155) ~ *ev/ef/ew/öw/üw/üv* (DLT.) ~ *öy* (Kazan "Radl.") ~ *üy* (Kırgız "Kırg. Sözl.") ~ *av* (Çuvaş "Çuv. Sözl.")'dır.

Bu da bize gösteriyor ki, hayatlarını birleştirecek olan kadın ile erkeğin ikili yaşayışlarını sürdürebilmeleri için genellikle baba ocağından ayrı bir *ev*'e ihtiyaçları vardır. Bu *ev*, eskiden kullanılan *yurt* (çadır ev), *ev* (baba ile birlikte ya da ayrı) olabileceği gibi günümüze göre *daire* ve *kat* da olabilir.

Evlenmenin ilk adımı, bir erkeğin bir kızı beğenip, onunla yuva kurabileceğine inanmasıdır. Türk töresinde her zaman, kız, erkek tarafından istenmiş ve erkek, kızı baba ocağından alarak yuvasının kadını durumuna getirmiştir. Erkek ile kız anlaşarak, mutlu bir yuva kurabileceklerine inandıklarında, belirtilen bir günde ve konuklar önünde birbirlerine bağlanırlar; diğer bir deyişle, medenî ya da dinî nikâhla karı-koca olurlar. Evlilik birliğinin bir grup eş-dost ve hısım-akraba arasında kutlanmasına *düğün* adı verilir.

Düğün, kelimenin kökünden de anlaşılacağı üzere: *tüg-* "düğmek, düğümlemek, bağlamak" (DLT. I, 472; II. 20, 243) fiilinden gelmektedir.

tüğün "düğüm" (DLT. 400, 437, v.b; II. 20,106 v.b.; III. 59, 73 v.b.)

tüğünmek "kendi başına düğüm yapmak" (DLT. II. 143).

tüğüş- "düğüm düğümde yardım ve yarış etmek" (DLT. II, 106)

tügme "düğme" (DLT. I. 433)

tügmelen- “dügümlenmek, ilikleri ilikleme” (DLT. III. 202, 203)

tügül- “dügülmek, düğümlenmek, yemek boğazda kalmak” (DLT. I. 198, 437; II. 130, 162, 295; III. 215)

isim ve fiilleri *tüg-* fiil kökünden türetilmişlerdir. Kazan Türkçesinde: *tuy* “dügün şöleni, ziyafet” (Çuv. Sözl. 185), Kırgızca’da: *toy* (Kırg. Sözl.) ve Çuvaşça’da: *tuy* (id.) (Çuv. Sözl. 185) kelimelerinin kökünü de *tüg-* fiiline bağlamak gerekir.

Kadın ve erkek düğün yaparak evlendikten sonra, karşılıklı olarak birbirlerinin aileleriyle akraba olurlar. Bizim burada ele alacağımız ana konu da “akrabalık adları”dır.

Akrabalık şu gruplarda toplanır:

I. *Aile içi yakınlık:*

baba

anne, ana

kız (kardeş)

a) küçük kız kardeş

b) büyük kız kardeş, abla

erkek (kardeş)

a) küçük erkek kardeş

b) büyük erkek kardeş, ağabey

II. *Baba tarafından akrabalık:* (Kan yakınlığı olan akrabalık)

dede

babaanne, ebe

amca (= babanın küçük veya büyük erkek kardeşi)

hala (= babanın büyük veya küçük kız kardeşi)

amca oğlu, amca kızı

hala oğlu, hala kızı (kan yakınlığı yoktur)

III. *Anne tarafından akrabalık:*

dede, büyükbaba

anneanne, nine, büyükanne

teyze (= annenin küçük veya büyük kız kardeşi)

dayı (= annenin küçük veya büyük erkek kardeşi)

teyze oğlu, teyze kızı

dayı oğlu, dayı kızı

IV. *Evlilikle olan akrabalık :*

yenge (= büyük veya küçük erkek kardeşin veya amca ile dayının eşleri)

enişte (= büyük veya küçük kız kardeşin veya teyze ile halanın kocaları)

güvey (damat)

dünür (= birbirlerinden kız ya da oğlan alıp veren anne ya da babanın birbirlerine göre adı)

baldız (= erkeğe göre karısının büyük ya da küçük kız kardeşi)

kayın (veya: kayımbirader) (= erkeğe ya da kadına göre, erkeğin ya da kadının erkek kardeşleri)

elti (= iki erkek kardeşin karılarının birbirlerine göre adı)

görümce (= erkeğin kız kardeşinin, karısına göre adı)

kaynana (kayın valide)

kaynata (kayın peder)

kuma (= eskiden birinci kadın üzerine nikâhla alınan ikinci kadın).

V. *Dede veya anneane/babaanne'ye göre akrabalık :*

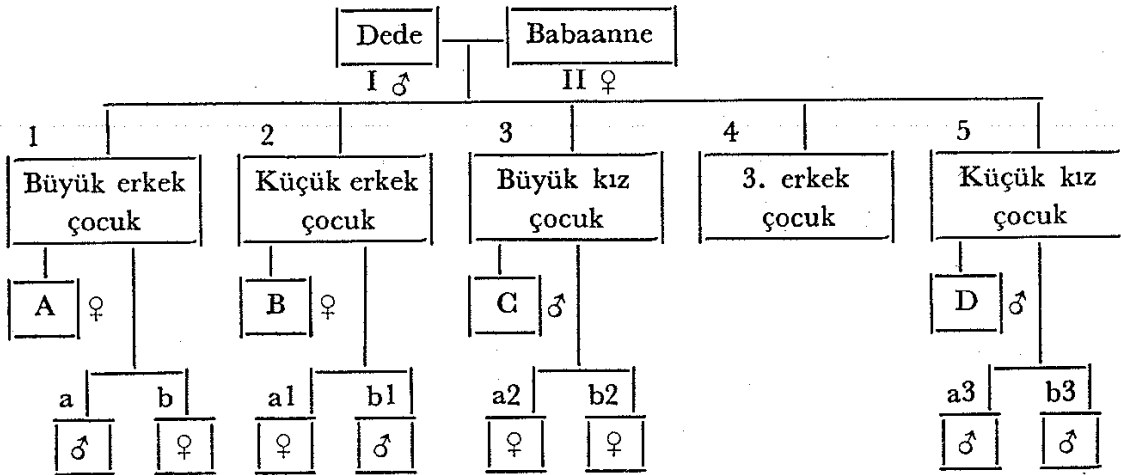
oğul

kız

torun

torun çocuğu

Akrabalık bağının aile kökeni üzerinde görünüşü:

(I) Dede ve (II) babaanneye göre :

1, 2 ve 4 : oğul

3 ve 5 : kız

A ve B : gelin (gelinin anne ve babası *dünür*)

C ve D : güvey, damat (güveyin anne ve babası *dünür*)

a, b (1, 2, 3): torun

1-5 nolu çocuklara göre :

(I) : baba

(II) : anne

4 nolu erkek çocuğa göre :

A ve B : yenge

1 ve 2 : ağabey

3 : abla, büyük kız kardeş

5 : kız kardeş (küçük)

C ve D : enişte

a, b (1, 2, 3): kız ve erkek yeğenler

a ve b'ye göre (Büyük erkek çocuğun çocukları):

I : dede

II : babaanne

A : anne

B : yenge

2, 4 : amca

3, 5 : hala

C, D : enişte

a1 ve b1'e göre :

I : dede

II : babaanne

B : anne

2 : baba

1, 4 : amca

3, 5 : hala

C, D : enişte

a2 ve b2'ye göre:

I : büyük baba

II : anneanne

3 : anne

C : baba

A, B : yenge

1, 2, 4 : dayı

5 : teyze

D : enişte

a3 ve b3'e göre:

I : büyük baba

II : anneanne

5 : anne

D : baba

A, B : yenge

1, 2, 4 : dayı

3 : teyze

C : enişte

A ve B birbirlerine göre : elti

3 ve 5, A ve B'ye göre : görümce

A ve B, 3 ve 5'e göre : yenge

A ve B, I ve II'ye göre : gelin

C ve D, I ve II'ye göre : güvey, damat

A, B, C ve D'ye göre : I= kaynata, kayın peder

II= kaynana, kayın valide

1-5'e göre: a, b (1, 2, 3) yeğen'ler

a (1, 2, 3), b (1, 2, 3) birbirlerine göre: amca, hala ve teyze çocukları; kuzen

*
* *

AKRABALIK ADLARI

§ 1. *ana* ~ *anne*: آناه; آناه; آناه : Doğurduğu yavrularına nisbetle dişi insan veya hayvan, vâlîde, mâder, ümm, nine.

Eski Türk yazıtlarında: *ög* (Kültigin, I D 11; I Ş9) ~ *ök* (Ulu-kem Kulikem: 4), *ana* (Kemçik, Cırgak yazıtı: IV) olarak görülen bu kelime, Uygur Türkçesinde de *ög* “anne” şeklindedir (TT. I. 16, 216; EUTS. 146: *öglüg* “anneli, anneli olan” [EUTS. 147], *ögsöz* “annesiz” [EUTS. 148]).

DLT’de *ana* (I, 32, 93, 169, 236, 278, 508; II, 96, 175; III, 18, 33, 210, 212, 272), *apa* (I, 86); Oğuz Türkçesinde: *hana* (Kençek, Hotan) < *h* + *ana* (?); Kıpçak: *ana* (Ettuhf.) olarak kullanılan kelime, Altaycada: *ene* (Radl.); Çağataycada *aça* “ana, kocakarı” (Çuv. Sözl. 9); Kaç: *ene* (Radl.); Kazan (Ufa): *eni*; Kırgız: *ene* (Radl.), *apa* “büyük hemşire, anne” (Kırg. Sözl.), *ene* (Kırg. Sözl.: *tuuğan ene* = öz anne, *tutulğan* veya *tuturgan ene* = anne yerine olan, *eneleş* = kardeş, anne bir kardeş); Lebet: *ene* (Radl.); Sagay: *ene* (Radl.); Şor, Teleüt: *ene* (Radl.); Çuvaş: *ama*, *an’ne* (Çuv. Sözl. 3) şeklindedir.

anne adı diğer Altay dillerinde şöyledir:

Moğolcada: *eke* (Boberg, 346), *eçi* (a. g. e., 327).

Mançuada: *’eni*, *’eni’ee* (DSM. 357, 358).

Korecede: *’ömni*, *’omma* *’ömnnim*, *jadañ*, *moocin*, *’emi* (DMK.).

Görüldüğü üzere *anne* karşılığı olan *ök* adı, bugün yalnız *öksüz* “annesiz” kelimesinde yaşamakta olup, bunun *öklü* “anneli” şekli kullanılmadığı gibi bilinmemektedir de. Bugün Türkiye Türkçesinde yaşayan en yaygın şekil *anne* olup, *ana* daha çok Anadolu ağızlarında kullanılmaktadır.

§ 2. *baba*: بابا : Baba, peder, ata, valid. (Çocuk diline mahsus olarak, bazı diller arasında müşterektir. Avrupa dillerinde “papa” söylenir.) ~ Farsçada: بابا *pāpā*, ayrıca: أبوی *ebevî* “baba”.

Eski Türk yazıtlarında “baba karşılığı olarak *k^an* (*kan*, *kañ*) (Kültigin, ID 11; Irk Bitig, 53; Uybat, III d1) şeklinde görülen isim, *a^da* (*ada*) (Kemçik, Cırgak yazıtı: VI) olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kelimenin eski Uygur Türkçesindeki şekilleri şunlardır: *ada* = *ata* “baba” (Suv. 608, 11; 642, 19; EUTS. 3), *ata* (U. II. 21, 3; Suv. 587, 20; EUTS. 24), *baba* (TT. III. 12, 98; EUTS. 29), *Kang* (Ust. 199, 15; Suv. 173, 4; EUTS. 165).

DLT'de: *aba* (I, 86), *ata* (I, 32, 86, 206, 288, 508; II, 80; III, 87, 210, 383); Oğuz Türkçesinde: *دَدە dede* = baba (DLT, Dizin, 1972, s. 164a); Altay: *aça* (Alt. V.); Kırgız: *ake* ~ *eke* 1. baba. 2. (bazı bölgelerde) ata. 3. amca (Kırg. Sözl.), *atake* = babacık, *ata* = baba, *ceddi âlâ* (gös. yer.); Kazan (Ufa): *eti*; Sagay Şor, Teleüt: *aba* (Çuv. Sözl. 188); Çuvaş: *at'te* (Çuv. Sözl. 7) olarak görülen "baba" adı:

Moğolcada: *abo* (Boberg, 200),

Mancucada: *'amə*, *'amee* (DSM. 855, 856),

Korecede: *'abəji*, *'aβa*, *'abənnim*, *cünbujay*, *buucin*, *'εbi* (DMK.),
şekillerindedir.

§ 3. *anneanne*: *آنه آنه* < anne - anne - si.

Eski Türk yazıtlarında ve eski Uygur Türkçesi'nde *anne-anne* yerini tutabilecek isim veya tamlamaya rastlayamadım. Fakat, yazıtlarda görülen *ini inisi* "küçük kardeşin küçüğü" (Uybat, I b2 — ETY. c. III, s. 141) ile *kız - kız* "genç hanım", "kız evlât" (TT. X. 58; EUTS. 178) söylenişlerini dikkate alarak, *ök ökisi* "anne annesi, anneanne" gibi bir isim olabileceğini bir görüş olarak ileri sürebiliriz.

Tayene ~ *tay ene* "ana tarafından nine, büyük anne" (Kırg. Sözl.) söylenişi ile Kırgızca'da ve *ebige* ~ *öbüge* ~ *ömüge* "anne veya babanın dedesi, dede, nine" söylenişi ile Yakutça'da (Yak. Sözl. 272) görülen isim:

Moğolcada: *nağaçu eke* "büyük anne, anneanne" (Boberg, 240),

Mançucada: *Gorə mamə* (DSM. 853),

Korecede: (Büyük anne olarak) *harməni* (krş. yaşlı adam), *harmənim*,
hənkarməni, *jagənharməni*, *jənjoharməni*, *gojoharməni*, *janjomo*,
siharməni (DMK.),

şekillerindedir.

§ 4. *babaanne*; *بابا آنه*: < baba anne-si.

Eski Türkçede göremediğimiz "babaanne" sözü, normal olarak, *kan anası*, *kan ökisi* ~ *kan ögisi* veya *kan apası* tarzında karşımıza çıkmalı idi. Fakat, metinlerde ve sözlüklerde böyle bir tamlamaya rastlayamadık.

Babaanne adı:

Moğolcada: *emege eke* (Boberg, 241),

Mançucada: *mamee, mama* (DSM. 852),

Korecede: (bk. *anneanne* için söylenen sözler).

§ 5. *Kız* (veya *kız kardeş*): $\text{ᠵᠢ} \text{ ᠰᠢ}$: er, erkeğin karşıtı.

Eski Türk yazıtlarında *k'z* (Kültigin, ID24; IIŞ9, 10; Uyug - Turan, arka taraf. 3; Tonyukuk, Güney tarafı, 48: *k'z kud'z* = kız kızan; Uyug - Turan arka taraf. 1: *k'zg^ak'm ogl'm* = evlâthk kızım); Eski Uygur Türkçesinde: *güz* "kız, genç" (U. III. 53, 5; EUTS. 80), *kız* (Ust. 194, 1; Suv. 447, 15; EUTS. 178) '*kız-kız* "genç hanım, kız evlât" (TT. X. 58; EUTS. 178); DLT.'de: *hız* (III, 218), *kız* "kız, kız çocuk; cariye; pahalı nesne", *kız kırkın* "cariye" (I, 326); Oğuz Türkçesi: *hız*; Kıpçak: *kız* (Ettuhf.); Kazan: *kız* (Çuv. Sözl. 39); Kırgız: *kız bala* "kız çocuk" (Kırg. Sözl.); Çuvaş: *hçr* (Çuv. Sözl. 39); Yakut: *balıs* "yaşça küçük kadın veya kız" (Yak. Sözl. 63) olarak görülen *kız* adının yanında, ayrıca, küçük kız kardeşi belirtmek için:

Uygurca'da *singil* (Uig. - Wb. 36; Alt. Gr. 334; Pfahl. 23, 12; EUTS. 206) ~ Bügdüz, Mişer, Kazan: *sçηçl* (Çuv. Sözl. 155) ~ Kırgız: *sinçdi* "küçük kız kardeş (büyük kız kardeşe nisbetle olup, erkek kardeşe nisbeten değildir)" (Kırg. Sözl.) görülmektedir.

Büyük kız kardeş için bk. *abla* adı.

Kız adı:

Moğolcada: *üküi, ökin/ükin* (Boberg, 447) ~ MGT.'de: *ökin*, (çoğulu: *öküt < öki(n) + t*) ~ Caca oğlu vakfiyesinde: *ökin; ökin degü* "küçük kız kardeş" < *ökin* "kız" + *degü* "küçük kardeş".

Mançucada: *'eyunuN* "kız kardeş", *nuN* "genç kız, kocanın genç kız kardeşi", *sahəNji* "kız, kız çocuk" (DSM. 839)

Korecede: *'jəja'ε, geejibe, soonjo* "kız, kız çocuk"; *dar, darjasig, danim, madar, 'wedar, 'wedonjar, munamdonjo, 'wedar* "kız evlât" (DMK.).

§ 6. *abla*: ᠠᠪᠯᠠ : Büyük kız kardeş "ağabey" in müennesi hükmündedir.

Eski Türk yazıtlarına *ākā* (Kültigin, IŞ9), *apa* (Barlık II4; Çakul VI 1, VII 2) olarak görülen "abla" adı, eski Uygur Türkçesinde *apa* (Man. I. 22, 3; EUTS. 18) şeklindedir.

DLT'de: *eçe* (I, 86), *eke* (I, 68, 90; III, 7), *eze* (I, 90); Altay: *piçe* (Alt. V.), *eye* (Wb. I, 720); Tuva: *ava*; Çağatay: *egeçi* (Radl.); Kazan: *apa* (Radl.); Kırgız: *epe* (Radl.) ~ *apa* (Kırg. Sözl.), *eceke* "hemşirecik, (büyük hemşire için)" (gös. yer.) ~ *ece* "abla" (gös. yer.); Kırım: *apa* (Radl.); Tarançi: *ebe* (Radl.); Yakut: *eges* (Çuv. Sözl. 1), *eciy*; Çuvaş: *akka* (Çuv. Sözl. 1), *appa* ~ *pızak appa* "ablaların en büyüğü" (Çuv. Sözl. 5) olan abla adı:

Moğolca: *egeçi* (Boberg, 447)'dir.

Çağataycada görülen *egeçi* sözünün Moğolcadan doğrudan doğruya geçmiş olması muhtemeldir. Çünkü, diğer lehçelerde bu söze rastlanmamaktadır.

§ 7. *amca*: *آموچه* ، *عمجه* ، *عموجه* : Babanın erkek kardeşi.

Eski Türk yazıtlarında *äçi* "büyük erkek kardeş, amca" (Kültigin, ID6, ID22, ID25: *eçim kagan uça bardı* = amcam kağan öldü; ID5: *eçisinteğ*; II D14; Barlık II2: *içi*; Begre 2; Altın Köl [Alt. I. b]:1); DLT.'de: *içi* "yaşça büyük olan erkek kardeş, kocanın büyük erkek kardeşi (I, 87; III, 7) olan "amca" adı:

Çağataycada: *aba* (Radl.; Çuv. Sözl. 188 *abağa* *آبا* (Abuşka 1, 9) "amca"); Kırgız: *abıgıy* "(Destanda) amca (yaşça büyük olan erkeğe hitap tarzı)" (Kırg. Sözl.), *ake* (gös. yer.); Şor: *ulda* "baba(sının) ağabeyi" (Çuv. Sözl. 188); Teleüt: *aça* (Çuv. Sözl. 9); Çuvaş: *adi* (Çuv. Sözl. 1: *ku manan adi* = bu benim amcamdır) olarak görülür.

Diğer Altay dillerinden:

Moğolcada: *abağa* (Boberg, 557) ~ *yeke abağa* "büyük amca" (a. g. e., 201),

Mançucada: *'ecee* (oSM. 976), ayrıca: *'aNbamee* "babanın büyük erkek kardeşi" (DSM. 864), *'aNbeni'ee* "babanın kız kardeşinin kocası" (DSM, 879), *'amə nahacee* "annenin büyük erkek kardeşi" (DSM. 866), (*'ajigə*) *xenahace* "annenin büyük kız kardeşinin kocası" (DSM. 883), (*'ajigə*) *dexamee* "annenin küçük kız kardeşinin kocası" (DSM. 872),

Korecede: *kʷnabɔji*, *kʷnabɔnim*, *jagʷnabɔji*, *jagʷnabɔnim*, *'ajɔci samcun*, *'weesamcun*, *gomobu*, *'ajɔci*, *'imobu 'ajɔci* (DMK.)

(fazla bilgi için T. Tekin'in bibliyografyada gösterilen makalesine bk.)

§ 8. *hala, hâle* : خال : Babanın kız kardeşi: < Arapça: خال “annenin erkek kardeşi” + • “müenneslik” = teyze.

Farsçada da خاله ~ خالو *hâl ~ hâlû* (= dayı) olarak kullanılan kelime, bu dile de Türkçede olduğu gibi Arapçadan girmiştir.

Eski Türk yazıtlarında ve Uygur Türkçesinde hala karşılığı olarak belli bir isim görülüyorsa da, DLT.'de *eçe* (I, 86) ~ *eke* (I, 68, 90; II 7) ~ *eze* (I, 90); Kıpçak: *eke* “hala, bibi” (Ettuhf.); Çağatay: *ekeşi* “büyük kız kardeş” (Radl.); Yakut: *agaş* (İd.) (Radl.); Kazan, Kırım: *apa* “abla, hala, teyze” (Radl.); Kırgız: *epe* (İd.) (Radl.); Çuvaş: *mən appa* “baba yahut annenin en küçük kız kardeşi” (Çuv. Sözl. 5) ~ *mən akka* “hala, teyze” (Çuv. Sözl. 91) sözlerinden, bu adın müşterek bir *apa ~ epe* veya *aka* (> *aga*) ~ *eke* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

eke sözünün ETY'nda ve eski Uygur Türkçesinde de “abla, büyük kız kardeş; annenin veya babanın büyük veya küçük kız kardeşi” anlamlarında kullanılmış olması, bu sözün Mançucada da olduğu gibi birkaç anlama geldiğini göstermektedir.

Moğolcada *eke*, “anne” anlamıyla kullanılmaktadır. Fakat, *kadom eke* “kaynana” (Boberg, 346), *emege eke* “babanın annesi, babaanne” (Boberg, 241) de de görüldüğü gibi terkiplere girebilmektedir.

Moğolcada “hala” anlamıyla kullanılan kelime *abağa egeçi* (Boberg, 34)'dir < *abağa* “amca” + *egeçi* “abla”.

Mançucada ise durum çok farklıdır. Halanın büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre iki ayrı ad kullanılmaktadır:

1- Babanın büyük kız kardeşi: 'amə guxuu (DSM. 874),

2- Babanın küçük kız kardeşi: 'ajüguxuu (DSM. 875).

Korece: *kəwəməni*, *kəwəmənim*, *jəwəməni*, *jəwəmənim*, *gomo*, 'wee-suŋmo, 'imo (DMK.)

§ 9. *teyze*: تيزه : Annenin büyük veya küçük kız kardeşi.

Teyze adı üzerinde de duran Talât Tekin, adı geçen yazısında (s. 291-294), bu kelimenin “anne tarafından akrabalık” ifade eden *tây ~ tay ~ daay* sözünden gelmiş olabileceğine işaret etmekte ve 1665'te Roma'da basılmış olan İtalyanca - Türkçe sözlükte تيزه imlâsı ile rastladığını kaydetmektedir. *Dayı* kelimesinin terkinde de görüldüğü gibi bu kelime Tekin'in işaret ettiği *tay*

sözünden gelmektedir. Tekin'e göre bu terkip **tay eze-si* veya **tayı eze-si* olabilir.

ETY.'nda *eğiçi* (Kemçik Cırgak yazıtı: VI: *eğiçime* = teyzemden) şeklinde görünen kelimenin, Moğol, Mançu, Kore ve Japon dillerinde "hala" için kullanılan sözlerle müşterek olduğu söylenebilir. Çünkü, İngilizce- (Moğolca - Mançuca - Korece ve Japonca) sözlüklerde bu isim "*aunt* = hala, teyze" başlığı altında verilmektedir. Bu arada, Mançucada "annenin genç kız kardeşi" için (*'ajiga*) *daxamee* (DSM. 878) terkihi kullanıldığına işaret edelim.

§ 10. *dayı* : طای ، دای : Annenin büyük veya küçük erkek kardeşi.

DLT.'de: *tagay* (III, 238); DKK.'nda: *dayı* ~ *ıayı* olarak geçen kelime, *teyze* kelimesinde görüldüğü gibi *tay* "ana tarafından akrabalık" kökünden gelmektedir. *tayene* ~ *tay ene* "ana tarafından nine, büyük anne" (Kırgız; Kırg. Sözl. 17); *taacenge* ~ *tay cenge* "ananın büyük kadın akrabası veya erkek akrabasının karısı" (Kırgız); *tay ata* "annenin babası, anne tarafından dede" (Kırgız); *tay yeste* "teyze kocası, enişte" (Altay; Wb. III, 766); *taay ada* ~ *tayda* "anne tarafından dede" (Oyrat); *tay iye* "anneanne, nine" (Sagay; Wb. III, 766) v.b. terkiplerindeki *tay* kökü *dayı*'ya esas teşkil edebilecek niteliktedir. Bu duruma göre: *dayı* ~ *ıayı* < **tay* "ana tarafından akraba" + *ini* "erkek kardeş" < **tay* + *ini-si* [*ini inisi* = küçük kardeşin küçüğü (Uybat yazıtı, I b2) örneğinde olduğu gibi] olabilir.

Şark Türkçesi-Çağataycada تڭاي "oncle maternal; ami" (Courteille, 216), *tagay* طڭاي (Abuşka, 298, 21) "dayı, annenin büyük kardeşi" yanında bir de *nağaçı* ناڭاچى "oncle maternal, ancêtre" (Courteille, 508) geçer ki bu Moğolca *nağaçu*'dan Çağataycaya girmiştir.

Moğol: *nağaçu* (Boberg, 588),

Mançu: 'amə nahəcee "annenin büyük ağabeyi" (DSM. 866),

Kore: bk. *amca* için söylenen sözler.

Kelime دای *dā'i* ve دای *dāyi* şekilleriyle Farsçada da yaşamaktadır. Kelimenin دای şekliyle Türkçeden geçtiği açıktır.

§ 11. *yenge* : يڭگە : 1. Geline rehberlik eden kadın. 2. Kardeş, amca ve dayı karısı. < **yange* = yandan giden, yan yan yürüyen (?).

Eski Uygur Türkçesinde *yängä* (U. III. 83,11; TT. I. 18, 155; EUTS. 293) ~ *yänggä* (U. III. 93. 11) şekliyle karşımıza çıkan kelime, Kazan'da: *yipe*

(Kaz. B.) ~ *ciŋge* (Kaz. D.); Ufa'da: *cingi* (S. Arslanbek'ten naklen); Kırgız: *cenĝe* ~ *cenĝey* "yaşça büyük olan kadınlara hitap ederken kullanılır" ~ *cenĝ-getay* "yengecik, gelincik" (Kırg. Sözl.); Çuvaş: *iŋge* ~ *yąŋge* (Çuv. Sözl. 55; 213)'dir.

Çağataycada *بینگا*, *بینگه* "belle-soeur; femme qui pare la mariée et la conduit au marié dans la chambre nuptiale" (Courteille, 559) şeklindedir.

Moğolca: *bergen* "ağabeyin karısı" ~ *abaĝa bergen* "amca karısı" ~ *naĝaçu bergen* "dayı karısı" (Boberg, 588).

Mançuca: *xenahæce* "dayı karısı" (DSM. 881), *'aŋbeni'ee* "büyük amca karısı" (DSM. 879), (*'ajigə*) *xenahæce* "büyük dayı karısı" (DSM. 883).

§ 12. *enişte*: *انشته*, *ایشته*: Kız kardeş, teyze veya halanın kocası.

Eski Türk yazıtlarında ve eski Uygur Türkçesinde doğrudan doğruya rastlayamadığımız *enişte* adı, "büyük kız kardeşin kocası" mânasiyle DLT.'de *yezne* (III, 35) olarak geçmektedir.

Altaycada: *tay yeste* (*yeste*: *enişte*) "teyze kocası, *enişte*" (Wb. III, 766); Kazan: *yizne* "ablasının kocası" (Kaz. B.; Çuv. Sözl. 214) ve Ufa: *cizne* (id.) görülen kelime Kırgız Türkçesinde de *cezde* "enişte, büyük kız kardeşin kocası" (Kırg. Sözl.) şeklindedir. Kelimeye Çuvaşçada *hun'ç'əĝ* şekliyle rastlanmaktadır: *hun'ç'əĝam* "eniştem, karımın en büyük erkek kardeşi", *hun'ç'əĝu* "enişten", *hun'ç'əĝas* "eniştesi" (Çuv. Sözl. 47) örneklerinde görüldüğü gibi, kelime ayrıca "kayınbirader" eş anlamıyla beraber kullanılmaktadır. Yine Çuvaşçada *güvey* mânasındaki *karü* adı *enişte* karşılığı olarak da geçmektedir (Çuv. Sözl. 71). "Ablasının kocası" mânasındaki *yısna* (a.g.e. 214) adı Çuvaşçaya Kazan Türkçesinden girmiş olmalıdır.

Moğolcada *enişte* karşılığı şunlardır:

- 1- Babanın kız kardeşinin kocası: *abaĝa aĝa* (Boberg, 272),
- 2- Kız kardeşin kocası: *degü kürgen* (gös. yer.),
- 3- Karımın kız kardeşinin kocası: *naĝaçu kürgen aĝa* (gös. yer.).

Mançucada:

- 1- Ablasının kocası: *'efuu* < çin. (DSM.)

- 2- Babanın kız kardeşinin kocası: *gufuu* (DSM. 868),
 3- Babanın genç kız kardeşinin kocası: *'ajigufuu* (DSM. 870),
 4- Annenin küçük kız kardeşinin kocası: (*'ajigə*) *dexamee* (DSM.)

Korecede tesbit edemedim.

§ 13. *güvey*: گوه گي ، گويگي : 1. Evlenmekte olan erkek, gelin karşılığı, 2. Bir adamın kızını veya kızı olan yakınlarından bir kızını almış olan adam, Farsçası: داماد *dāmād*.

Eski Türk yazıtlarında *küdeğü* (Uyug - Turan, arka taraf - 3) şeklinde geçen kelime, eski Uygur Türkçesinde de *küdegü* (id.) (Pfahl. 27; TT. IV. 44, 344) olarak görülmektedir.

A. İnan tarafından *küd-* ~ *küt-* "gütmek" kökü ile ilgili olarak gösterilen kelimenin bu tür etimolojisini kabul etmek güçtür. Çünkü, Türklerde evlenecek olan erkeğin kaynatasının hayvanlarını gütmekle görevli olduğuna dair inandırıcı bir delil ve kaynak ortada yoktur. Bu hal ancak yoksul bir gencin ayrı bir ev açamaması ve dolayısıyla kız tarafının evine yerleşmesiyle *iç güveyi* şeklinde olur. Bugün kelimenin bu haliyle yaşaması yanında, kızı kendi evine götüren erkek için *dış güveyi* şeklinin de bulunması gerekirdi.

Moğolların Gizli Tarihi'nden ve yine bir Moğol kroniği olan Altan Tobçi'den öğrendiğimize göre, evlenecek olan genç erkek, kız evinde bir süre konuk olarak bırakılıyor ve kız babasına ayrıca at da armağan ediliyordu. Nitekim, babası Yüsegei Ba'atur, oğlu Çinggis'i, kız istemeye gittiği anne tarafından akrabasının yanına konuk bırakmıştı.

Kelimenin eski Uygur Türkçesinde yaşayan *küden* "misafir, konuk" ve *küdenlik* "konuk" (EUTS. 120) şekilleri bizim bu görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca, DLT.'de görülen *küd-* "durmak, beklemek, gözlemek, gütmek" fiilindeki (DLT. I. 321; III, 441) "durmak" ve "beklemek" anlamları da bu görüşe uygundur. Divan'daki *küdegü* "güvey" (III, 12, 166) şekli de bu kökten gelmiş olmalıdır.

Kelimenin Kıpçak Türkçesindeki söylenişleri *küyegü* ve *küyev* (Ettuhf.) olup, Kırgız: *köyüö* "güveyi, damad, genç koca" şeklinde yaşamakta ve *küyöü bala* "kendi karısının büyük hemşerisi, yahut onun yaşça büyük olan akrabası karşısında erkek", *küyöö coldoş* "sağdıç", *küyöölö* "nişanlı kızı nişanlı delikanlı sıfatıyla ziyaret etmek ve onun yanında geceleme" gibi isim ve fiil hali de bulunmaktadır.

Güvey adı, Koybal: *küzō, küzē* (Radl.); Sagay, Şor: *küzē* (Radl.); Kazan: *kəyən* (Kaz. R.); Yakut: *kütüo* (Radl.); Çuvaş: *kərü* “damat, enişte” ve *kerü - kat'ç'i* “güvey” (Çuv. Sözl. 71) şeklindedir.

Çuvaşçada *kədü ~ ködü* “sürü” (Gomb.; Çuv. Sözl. 72) ve *kədüz'ə* “güdücü, çoban” anlamlarındadır.

Moğolcada güvey kelimesi *sine kürgen* (Boberg, 66) ve *kürgen* (a. g. e., 489) şekillerindedir. Ayrıca, *degü kürgen* “kız kardeşin kocası” (a. g. e., 272), *nağaçu kürgen aқа* (gös. yer.) ve *kürgen aқа* “kız kardeşin kocası” (a. g. e., 467) olarak da görülmektedir.

MGT.'nde *guregen/güregen* olarak geçen ad, kişi adlarına getirilerek o adla beraber kullanılmaktadır.

Çigu - *güregen* (MGT, § 202), Çügü - *güregen* (§ 251), *Hadai - güregen* (§ 202, 278), *Olar - güregen* (§ 202) gibi. Kelime Caca Oğlu vakfiyesinde de *güregen* (Caca, 159 “K1 11”: *ökin güregen minu* = kız (ve) damadım) şeklinde yazılmaktadır.

Mançucada ve Korecede bu kelimenin karşılıklarına rastlayamadım. Ancak, bu iki dilde, ayrı ayrı varlıkları belirtmek için bazen bir kelimenin kullanılması, bize, *enişte* için kullanılan sözlerin de *güvey* anlamı ile kullanılabileceği görünüşü benimsetmektedir.

- § 14. *dünür*: دوکور، دوکور، دوکر، دوکر، دوکر، دوکر: 1. Birbirine nisbetle karı kocanın babaları.
2. Düğünde güveyiye babalık eden adam (ikinci anlamıyla yalnız Anadolu'da kullanılır).

Eski Uygur Türkçesine *tüngür* “1. sihriyet, evlenme yoluyla akrabalık” (TT. VI. 40, 308; EUTS. 258), “2. Şaman davulu” (Alt. Gr. 345) ve *böşüg tüngür* “sihriyet, akrabalık” (P. P. 64, 6; USp. 269; EUTS. 50) şekillerinde görülen *dünür* kelimesi, araştırmamızın “düğün” başlığını taşıyan paragrafında işaret ettiğimiz *tüg-* “düğmek, düğümlemek, bağlamak” (DLT. I, 472; II, 20, 243) fiiliyle ilgili olmalıdır. Çünkü, *dünür* olmak için mutlaka iki ailenin birbirlerinden kız ve oğlan alıp vermesi gerekmektedir. Kelimenin eski Türkçede دوکور ve دوکر şekillerinde yazılışı da *dünür* kelimesinin kökünü *düg-* (دوکر، دوکر) ~ *düñg'*e bağlamak için yeterlidir.

Dünür, Kazan Türkçesinde *hθdā* (Çuv. Sözl. 33) olarak geçmektedir ki, bu kelime Moğolcadaki (MGT.'nde ve Altan Tobçı'de: *kuda*) *kuda* ile ilgilidir. Kırgız Türkçesindeki *kuda ~ kudanda* (Kırg. Sözl.) kelimeleri ve *kudaça* “gü-

veyin ve gelinin genç kadın akrabası”, *kudağy* “güveyin ve gelinin anneleri ve onların yaşlı kadın akrabaları”, *kudalaşmak* “çocuklarını yahut akrabalarını evlendirmek suretiyle akraba olmak”, *kudalık* “1. dünürlük. 2. kız isteme” ve *kudanda-* “dünür olmak” (Kırg. Sözl.) şekilleri de yine Moğolcadaki *kuda* ile ilgilidir. Kelimenin Çuvaşçadaki şekli *həda* (Çuv. Sözl. 33) olup, Çuvaşçaya Kazan Türkçesinden geçmiş olmalıdır.

Moğolcada: “evlenme ile akrabalık” için *kadomna-* (Boberg, 330), “evlenmek üzere kız vermek” için *kodala-* (gös. yer.) fiilleri kullanılmakta ve *kuda* kelimesi “dünür”ü karşılamaktadır (a. g. e., 121). Ayrıca, yine evlenme yoluyla akrabalık kurulan *baldız* için de *kadom egeçi* (a. g. e., 477) birleşik ismi söylenmektedir.

§ 15. *baldız*: بالدز ، بالدیز ، بالدوز: Karının kız kardeşi.

Eski Uygur Türkçesinde *baltır* “baldız” (TT. VII. 32, 6; Alt. Gr. 300; TT. I, 26 not 2; EUTS. 32) şeklinde görülen kelime, Kazan Türkçesinde: *baldız* (Çuv. Sözl. 111), Kırgızcada: *baldız** “insanın karısının kız kardeşi” (Kırg. Sözl.) Çuvaşçada: *hun’aga* “karının en büyük ablası” (Çuv. Sözl. 47) ve *pθl-dər* “karının kız veya erkek küçük kardeşi” (a. g. e., 111) şeklindedir. *hun-aga* < **hun’* “kayın” + *aga* (< *akka* “abla” [?])’nın yanında kullanılan *pθl-dər* sözünün Çuvaşçaya Kazan Türkçesinden girmiş olması gerekir.

Türkmen *bāldız*, Kazan *baldız*, Yakut *balts*, Baraba *baldı*, Hakas *pastı*, Şor, Teleüt *passı* (REtym. 60); Çağatay بالدوز “la mari de la soeur” (Courteille, 154).

Baltar “çocuklar” (Kırg. Sözl.) (< *bala* + *tar*) kelimesinde görüldüğü gibi, *baldız* sözü de *bala* ile ilgili olmalıdır: *baldız* < *bala* “çocuk, yavru” + *tır* (r > z olması sonucunda) > *baltız* (?) > *baldız*.

Moğolcada akrabalık belirten *kadom* kelimesiyle kurulan (bk. *dünür*) *kadom egeçi* (Boberg, 477) (< *kadom* + *egeçi* “abla”) *baldız* anlamındadır.

Kalmukçadaki *baldr* “Schwester der Frau” (KWb. 30) bu dile Türkçeden (?) girmiş olmalıdır.

Mançucada “karının büyük kız kardeşi” anlamıyla *dexəmeeni’ee* (DSM. 915) kelimesi kullanılmaktadır.

* Kırgızcada ayrıca *katın biyke* (< *katın* “hanım, kadın” *biyke* “kızcağz”) şekline de rastlanmaktadır. (Kırg. Sözl.)

Korecede: *cəhɔn*, *cəje*, *doɣsə*, *sinwi* ve *nampɔn* (DMK.) kelimeleri “baldız” anlamındadır.

§ 16. *Kayınbirader* < *kayın* “karı ve kocanın erkek kardeşi” + *birâder* “Farsça: erkek kardeş; Halk ağzında: *دردار*, *bilâder*”.

Eski Türk yazıtlarında *yurç* (Kültigin, D32) olarak görülen kelime, DLT’te de “karının küçük kardeşi, küçük kayın” (III, 7) anlamıyla geçmektedir.

Kırgız Türkçesinde *kayın*, *kayın ini* (< *kayın* + *ini* “küçük erkek kardeş”) ve *kayni* “kayın, karı ve kocanın birâderi” (Kırgız. Sözl.) şekillerinde görülen kelimeyi bu haliyle eski Türkçede bulunan **ka* “arkadaş, akraba” (Suv. 5, 7; USp. 277; EUTS. 159) köküne bağlamak gerekir. **ka*’dan türeyen diğer isimler şunlardır:

**ka* + *n* “baba” (Kültigin, D11 v.b.); Uygur: **kadın* “kayın (peder)” (TT. IV. 73, not. 308; Alt. Gr. 325; EUTS. 160), *kağadaş* “akraba, hısım” (U. III. 33, 16; EUTS. 161), *kang* “baba” (USt. 194, 15; Suv. 173, 4; EUTS. 165), *karındaş* “kardeş” (Alt. Gr. 327; EUTS. 168), *katas* “kardeş” (EUTS. 170); DLT’de: *kağaş* “kardeş, hısım” (I, 86, 403, 504; II, 102; III, 62, 96, 143, 245, 382), *kağaş* “kardeş gibi yakın olan hısım, akraba” (I, 369; III, 23, 327), *kadın kadnağun* “kayın ve kayın babalar”; Oğuz Türkçesi: *kayın* “kardeş, hısım ve akraba”; Kıpçak Türkçesi: *kazın* “kayın, dünür, hısım”; Memlük Kıpçakçası: *kardaş/karındaş* (Eltuhf.); Bügdüz, Mişer: *harəndes* “akraba” (Radl.); Kazan: *kayın ana*, *kayın ata* (Çuv. Sözl. 47), *karəndes* “akraba” (Radl.); Kırım, Koybal, Sagay: *karındaş* “kardeş” (Çuv. Sözl. 49); Çuvaş: *hun’* “kaynata”, *hun’-aga* “karının en büyük ablası”, *hun’c’əg* “enişte, karının en büyük kardeşi” (Çuv. Sözl. 47), *hθrəndaş* “akraba” (a.g.e., 49).

Moğolcada: *ere-in degü* (< *ere* “erkek, er” + *in* “genitif eki” *degü* “küçük kardeş”) “kocanın erkek kardeşi” (Boberg, 272) anlamıyla kullanılan kelimenin yanında **ka* ile teşkil edilen isim tesbit edemedim. Ancak, *kayınpeder* ve *kayınana* sözleri için tesbit ettiklerimi ilgili bölümde vereceğim.

Mançucada: “A classified Dictionary of Spoken Manchu” adlı eserde, *kayınbirader* için “kocanın küçük erkek kardeşi”, “kocanın büyük erkek kardeşi”, “karının ağabeyi” anlamlarını karşıladığı belirtilmiş halde, Mançuca söylenişleri verilmemiş olduğu için tesbit edemedim.

Korecede: *cənam*, *cəname dəg*, *si'ajubəni*, *sidəşən* (DMK).

§ 17. *kayın ana* > *kaynana* (قايىنا ، قايىن آنا) ~ *kayın vālide* (< *kayın* + *vālide* “Arapça: والده وanne”): karı ve kocaya göre birbirlerinin annesi.

Yukarıda *kayınbirader* bahsinde belirttiğimiz gibi, **ka* ile ilgili olan **ka-yın* (< **kayın* (< **kadın*) adından kurulmuş olan *kayın ana*, Kırgız Türkçesinde *kayın ene* (Kırg. Sözl.), Çuvaşça'da: *ani* (Çuv. Sözl. 5)'dir.

Moğolcada **ka* kökü ile kurulmuş olarak *kadom eke* (Boberg, 346) (< *kadomnaqu* ~ *kodalaqu* “evlenme yoluyla akrabalık (Boberg, 330)” + *eke* “anne” (Boberg, 346)'dir.

Mançucada: *'eməxə* (DSM. 926),

Korecede: *jaaŋmo*, *si'məni* (DMK.).

§ 18. *kayın ata* > *kaynata* (قايىناتا ، قايىن آتا) ~ *kayınpeder* (< *kayın* + *peder* پلار “Farsça : baba”): Karı ve kocaya göre birbirlerinin babası.

Eski Uygur Türkçesinde *kadın* “kayınpeder” (TT. IV. 73, not. 308; Alt. Gr. 325; EUTS. 160) olarak görülen kelime, DLT'de *kadın kadnağun* “kayın ve kayınbabalar” (I, 523) şekliyle geçmektedir.

Kazan ve Kırgız Türkçesinde, *kayın ana*'da görüldüğü gibi yine *kayın* adına *ata* “baba” getirilerek *kayın ata* (Çuv. Sözl. 47) teşkili yapılmıştır. Çuvaşçada: *adi* (Çuv. Sözl. 1) ve *hun'* (Çuv. Sözl. 47) olarak görülen kelime;

Moğolcada: *kadom eçiğe* (Boberg, 200) (< *kadom[-naqu]* + *eçiğe* “baba”),

Mançucada: *'aməhə* (DSM. 925),

Korecede: *jaaŋin*, *si'abəji* (DMK.),

§ 19. *elti* : التى : İki kardeş karılarının herbirine göre diğeri, bir kadının kaynının karısı. < *el* “yabancı, el” + *ti*.

Eski Türk yazıtları ile eski Uygur Türkçesinde rastlayamadığımız bu kelime, Türkiye Türkçesinde *älti* (REtym. 41), *ilti* “hanım” (İbn. Müh.); Çağataycada *ilti* “Frau des Bruders” (REtym. 41) dir.

Kırgız Türkçesinde *abısın* “gelin, elti” (Kırg. Sözl.) şeklinde geçmektedir.

§ 20. *görümce*: گوروچه : kariya göre kocanın kız kardeşi. < *görüm* “görme, görüş” + *ce*.

Ufa Türkçesinde *kayın señel* ve *kürümce* (S. Arslanbek'ten naklen) şekillerinde geçen *görümce* adına diğer Türk lehçelerinde rastlayamadım.

§ 21. *bacanak* ~ *bacânak* ~ *becanak*: باجاناق ، بجاناق ، بجاناق ، بجاناق ، بجاناق ، بجاناق : Birbirlerine göre iki kızkardeşin kocaları. < *bacı* “kız kardeş, abla” + *nak* (?).

Çiğil Türkçesinde *namıja* “kadının kız kardeşinin kocası, bacanak” (DLT, Dizin, 1972, s. 165) olarak görülen kelime, Altaycada: *paja* (Alt. V.; Çuv. Sözl. 115), Kazan, Ufa ve Kırgız Türkçesinde: *baca* (Çuv. Sözl. 115; Kırg Sözl.), Çuvaşçada: *puz'ana* (Çuv. Sözl. 115)'dir.

باجاناق *bacanaq* “deux hommes qui ont épouse les deux soeurs” (Courteille, 145) şekliyle Çağataycada görülür.

Moğolcada: “karının kızkardeşinin kocası” karşılığı olarak *nağaçu kür-gen aqa* (Boberg, 272) kullanılmaktadır.

§ 22. *yeğen*: یگن : Kardeş çocuğu.

Eski Türk yazıtlarında *yigün* (Kültigin, I, kuzey 11: *inⁱyⁱgün* “kardeş oğulları”; I, Güney 1-II Kuzey 1; Suci yazıtı: 8; Şine-Ussu yazıtı, Batı: 8), eski Uygur Türkçesinde *yigän* (USp. 275; EUTS. 295) olarak karşılaştığımız kelime, DLT.'de: *çıkan* “yeğen, hala ve teyze oğlu” (I, 402) şeklindedir.

Kırgız Türkçesinde *ceen*, asıl anlamı yanında “kadın tarafından torun” anlamına da gelmekte (Kırg. Sözl.) ve *ceen kız* “kız yeğen” söylenişiyile cinsiyet farkı da belirtilmektedir.

Çuvaşçada *ac'a*, “çocuk; delikanlı” anlamındadır (Çuv. Sözl. 1). Bu kelime-den *ac'an* - *ac'i* “torun, yeğen” (gös. yer.) şekli türetilmiştir.

Moğolcada: *cige açi* “kız kardeşin çocuğu” (Boberg, 489) ve *açi* “torun” (a.g.e., 240),

Mançucada: “kardeş oğlu” için *jalixi*, *'inaa* (DSM. 918, 920), “kardeş kızı” için *jalixi sahəñji*, *'inaa sahəñji* (a. g.e., 919, 921) söylenerek, cinsiyet farkları belirtilmektedir. Amcaoğlu (kızı), halaoğlu (kızı), teyzeoğlu (kızı), dayıoğlu (kızı) ve bunların çocukları (kuzen) için de yine yukarıdaki adlar kullanılmaktadır (a.g.e., 918-921).

Korecede de Mançucada olduğu gibi erkek ve kız yeğenler belirtilir: erkek yeğen *joka*, *cinjoka*, *señjir*, *dañjir*, *dañjir joka* (DMK.), kız yeğen *jokadar*, *señjirrjo*, *dañjirrjo* (gös. yer.) olarak ifâde edilir. Kuzen için *saacun*, *cinsacun*, *nejoñ* (~ *gojoñ*) *sacun*, *'wesacun*, *'ijonşacun* (gös. yer.) sözleri kullanılır.

§ 23. *kuma* : قومه ، قوما : Çok karılı evliliklerde karının ortağı.

Kuma sözü eski Türkçede kullanılmamaktadır. Bu kelime, Türklerin islâmiyetle karşılaşmalarından ve islâm şeriatine göre çok karılı bir hayata girmelerinden sonra Moğolca *ḡuma* “Konkubine” (REtym. 299) dan Türkçeye yerleşmiş olmalıdır. Çünkü eski Türklerde kadın, erkek ile aynı eşitlikte tutulmuş; hakan'ın eşi olduğu zaman kurultay'da söz sahibi olmuş ve üzerine ikinci bir eş getirilmemiştir. İslâmiyetten sonra, birinci kadının üzerine 2 nci, 3 ncü ve daha çoğu alındığı görülmüş, hattâ padişah ve zengin aile konaklarında “cariye” adı verilen odalıkların bir arada bulunduğu “harem daireleri” kurulmuştur. Bugün bile medeni kanunun müsaade etmemesine rağmen, Anadolu'nun bazı yerlerinde “imam nikâhı” adı altında bir kaç kadınla evlenildiği görülmektedir.

Kuma sözü Kıpçak Türkçesinde *koma* “ortak, cariye” (Ettuhf.) ve *kündes* (id.) olarak geçmektedir.

Şark Türkçesi-Çağataycada قومه ، قوما ، غومه ، غوما “concupine; jeune fille esclave” (Courteille, 386) olarak tesbit edilen kelime Osmanlıcada *koma* (REtym. 299) şekliyle yaşamıştır.

Çuvaşçada *kuma* “sağdıç kadın”, *kum* ise “sağdıç” (Çuv. Sözl. 80) anlamlarında olup, *kuma* şekliyle Rusçaya dahi girmiştir (Кума).

Moğolcada “genç veya ikinci karı” anlamıyla kullanılan *abağan eme* (Boberg, 587) (< *abağa(n)* “amca” + *eme* “kadın”) yanında birinci karıyı belirtmek için *abali* (Boberg, 588) sözü kullanılmaktadır.

SÖZLÜK

-A-

- aba* (DLT): baba; ana (I, 86).
 ” (Tel. Şor, Sag): baba (Çuv. Sözl. 188).
 ” (Çağ.): amca (Radl.).
abağa (Çağ.): amca (Abuşka, I,9)
abısın (Kırg.): gelin, elti (öteki kardeşin veya akrabanın karısına nisbeten be-
 riki kardeşin karısı (Kırg. Sözl.).
abıgıy (Kırg.): (destanda) amca (yaşça büyük olan erkeğe hitap tarzı) (Kırg.
 Sözl.).
abişka (Kırg.): ihtiyar (Kırg. Sözl.), krş. *abuçka*, *awiçka*.
 ” (Kıpç.): kart, ihtiyar (Ettuhf.).
abuçka (Uyg.): koca, ihtiyar, kocamış kimse (USp. 48, 22; EUTS. 1).
ac'a (Çuv.): çocuk, delikanlı (Çuv. Sözl. 1).
ac'an - *ac'i* (Çuv.): torun; yeğen (Çuv. Sözl. 1).
ac'a - *pəc'a*, *ac'a* - *pc'a* (Çuv.): çoluk çocuk (Çuv. Sözl. 1).
acın (Kırg.): abısın sözünün tekidir (Kırg. Sözl.).
aça (Tel., Alt.): ağabey, amca (Çuv. Sözl. 9).
açı (DLT.): yaşlı kadın, hanım nine (I, 87), krş. *eçi*.
açık (DLT.): büyük kardeş (I, 64).
ada (ETT.): baba (Kemçik, Cırgak yazıtı: VI).
ada = *ata* (Uyg.): baba (Suv. 608, 11; 642, 19; EUTS. 3).
ađi (Çuv.): kaynata (Çuv. Sözl. 1).
ağa (Uyg.): ağabey, büyük kardeş (USp. 26; EUTS. 6).
agas (Yak.): büyük kız kardeş.
agatay (Kırg.): birader, biradercik (büyüğe hitap tarzı) (Kırg. Sözl.).
agayın (Kırg.): aga (Kırg. Sözl.).
agayın tuugan (Kırg.): akraba, hısım (Kırg. Sözl.).
ağa (Uyg.): ağabey (THV. 44, 11; EUTS. 9).
ake ~ *eke* (Kırg.): 1. baba. 2. (bazı bölgelerde:) ata. 3. amca (Kırg. Sözl.).
akka (Çuv.): abla (Çuv. Sözl. 1).
ama (Çuv.): ana, anne (Çuv. Sözl. 3).

- ana* (ETY.): anne (Kemçik, Cırgak yazıtı: VI).
 ” (DLT.): anne (I, 32, 93, 169, 236, 278, 508; II, 96, 175; III, 18, 33, 210, 212, 272).
 ” (Kıpç.): anne (Ettuhf.).
ani (Çuv.): kaynana (Çuv. Sözl. 5).
an'ne (Çuv.): anne, ana (Çuv. Sözl. 5).
apa (ETY.): abla (Çakul yazıtı VI, VII: 2; Barlık yazıtı II: 4).
 ” (Uyg.): abla (Man. I. 22, 3; EUTS. 18).
 ” (DLT.): ana (I, 86).
 ” (Kaz., Ufa): 1. hala. 2. abla.
 ” (Kırg.): büyük hemşire, abla (Kırg. Sözl.).
 ” (Karl.): ana.
appa (Çuv.): abla; baba veya annenin en küçük kız kardeşi (Çuv. Sözl. 5).
apşıyak (Alt.): ihtiyar (Radl.)
ar (Çuv.): (folklor) er, adam; erkek çocuk (Çuv. Sözl. 5).
ata (Uyg.): baba (U. II. 21, 3; Suv. 587, 20; EUTS. 24).
 ” (DLT.): baba, ata (I, 32, 86, 206, 288, 508; II, 80; III, 87, 210, 383).
atalaş (Kırg.): babadaş (babaları bir olan); soydaş (Kırg. Sözl.).
ataluu cetim (Kırg.): babalı öksüz (babası varsa da annesi olmayan çocuk) (Kırg. Sözl.)
atasız (Kırg.): babasız; hısımlı akrabası olmayan (Kırg. Sözl.).
atı (ETY.): torun (Suci yazıtı: 8).
at'te (Çuv.): baba (Çuv. Sözl. 7).
atıslı yolug (ETY.): kardeşinin oğlu (?) (Kültigin yazıtı I C 13, I C D [I, 68], II C B [II, 67]).
avlan- (Çuv.): evlenmek (Çuv. Sözl. 9).
awıçka (DLT.): kocamış kişi, ihtiyar adam (I, 143), krş. *abışka*, *abuçka*.
ayım (Kırg.): 1. hanım. 2. zevce (Kırg. Sözl.).

-B-

- baba* (Uyg.): baba, peder (TT. III. 12, 98; EUTS. 29).
babay (Ufa): dede.
Baca (Kırg.): bacanak (Kırg. Sözl.)

- baca* (*nak*) (Ufa): bacanak.
- bala* (Kıpç.): yavru (Ettuhf.).
- ” (Kırg.): çocuk, yavru (Kırg. Sözl.).
- baldar* (Kırg.): çocuklar (*bala*’nın çoğulu) (Kırg. Sözl.).
- baldı* (Bar.): baldız (REtym. 60)
- baldız* (Kırg.): insanın karısının kız kardeşi (Kırg. Sözl.).
- ” (Kaz.): baldız (REtym. 60).
- balduz* (Çağ.): baldız (Courteille, 154)
- baltıs* (Yak.): baldız (REtym. 60).
- baltır* (Uyg.): baldız (TT. VII. 32, 6; Alt. Gr. 300; TT. I. 26. not 2; EUTS. 32).
- beg* (DLT.): bey, koca, evli erkek (I, 22, 35, 48 v.b.) ~ *bég* (I, 133).
- bäg* (Uyg.): erkek, eş, koca (U. III. 85, 11; TT. VII. 37, 14; EUTS. 37).
- beglen-* (DLT): kadın evlenmek, koca sahibi olmak, koca edinmek (II, 239, 254)
- biyke* ~ *biykeç* (Kırg.): kızcağız (Kırg. Sözl.)
- boordoş* (Kırg.): akraba, hısım (Kırg. Sözl.).
- boorduşuu* (Kırg.): kardeş olma (Kırg. Sözl.).
- bozlan* (Kırg.): genç oğlan (Kırg. Sözl.).
- bozoy* (Kırg.): genç oğlan, delikanlı (Kırg. Sözl.).
- bölö* (Kırg.): iki kız kardeşin çocukları; (ana tarafından) kardeş çocukları (Kırg. Sözl.).
- böşük tüngür* (Uyg.): sıhriyet, akrabalık (P. P. 64, 6; USp. 269; EUTS. 50).
- bülö* (Kırg.): aile (Kırg. Sözl.).

-C-

- ceen* (Kırg.): yeğen yahut kadın tarafından torun (Kırg. Sözl.).
- ceen kız* (Kırg.): kız yeğen (Kırg. Sözl.).
- cenğe* ~ *cenğey* (Kırg.): yenge (Kırg. Sözl.).
- cenğgetay* (Kırg.): yengecik, gelincik (Kırg. Sözl.).
- cezde* (Kırg.): enişte (büyük kız kardeşin kocası) (Kırg. Sözl.).
- ciñge* (Kaz.): yenge (Kaz. O.), krş. *yiñe*.
- cingi* (Ufa): yenge.
- cizne* (Ufa): enişte, krş. *cezde*.
- cubay* (Kırg.): yavuklu, karı (zevce) (Kırg. Sözl.).

-Ç-

- çamrak* (DLT.): çoluk çocuk (I, 469).
çar çarmak (DLT.): çoluk çocuk (I, 469; II, 148).
çeçe (Kırg.): ana, anne (Kırgızların Kazaklara komşu olarak yaşadıkları yerde kullanılmaktadır) (Kırg. Sözl.).
çıkan (DLT.): yeğen, hala ve teyze oğlu (I, 402).
çokan kişi (Uyg.): nişanlı kimse, yavuklu kişi (Man. III. 11, 14; 36, 11; EUTS 64).
cong ata (Kırg.): baba tarafından dede (Kırg. Sözl.).

-D-

- dede* (DLT.): baba (III, 220).
déde (Oğuz T.): baba.
dede (Kıpç.): dede (Ettuhf.).

-E-

- äbçi* (Uyg.): eş, karı, kadın (USp. 125, 8; Kuan. 47 = ävci; EUTS. 68).
ebe (Ufa): nine, ebe.
 ” (Kıpç.): nine, ebe (Ettuhf.).
eble- (ETY.): evlendirmek (Suci yazıtı: 6).
äçä = äçi (Uyg.): ağabey (Man. I, 22, 3; Alt. Gr. 297; EUTS. 68).
eçe (DLT.): büyük kız kardeş (I, 86), krş. *eke, eze*.
eçi (ETY): büyük kardeş (Altın köl yazıtı [Alt. Ib]: 1; Begre yazıtı 2; Kültigin yazıtı I D 5, II D 14, I D 25, I D 6, I D 22).
 ” (DLT.): yaşlı kadın, hanım nine (I, 87), krş. *açı*.
eçi atı (ETY): (Ongin yazıtı, cephe: 4).
egeçi (Çağ.): abla (Radl.).
eges (Yak.): abla (Çuv. Sözl. 1).
eğiçi (ETY.): teyze (Kemçik, Cırgak yazıtı: VI).
eke (ETY.): abla (Kültigin yazıtı, I Ş 9).
 ” (DLT.): büyük kız kardeş (I, 68, 90; III, 7), krş. *eçe, eze*.
 ” (Kıpç.): hala, bibi (Ettuhf.).
 ” (Tar.): büyük kardeş, baba, ağa.
ekeşi (Çağ.): büyük kız kardeş.

- eme* (Kırg.): kocakarı (Radl.).
ene (Alt., Tel., Şor, Leb.): ana (Radl.).
 ” (Kırg.): ana, anne (Kırg. Sözl.).
ene (Kırg., Sag., Kaç): ana (Rdl.).
eneleş (Kırg.): karındaş (anabir) (Kırg. Sözl.).
eney (Alt.): anaçık, kocakarı (Radl.).
eney (Sag, Koyb.): kocakarı, zevce, kadın (Radl.).
eni (Ufa): anne
èpçi (Kıpç.): kadın (Ettuhf.), krş. *ipçi*.
er (DLT.): erkek, er, adam.
 ” (Kırg.): koca, erkek (Kırg. Sözl.).
erkek bala (Kırg.): erkek çocuk (Kırg. Sözl.).
eti (Ufa): baba.
ewlen- (DLT.): evlenmek (III, 87).
eze (DLT.): büyük kız kardeş (I, 90), krş. eçe, eke.

-ə-

- ərat'ne* (Çuv.): soy, akrabalar (Çuv. Sözl. 26).
əru (Çuv.): soy (Çuv. Sözl. 26).

-G-

- gız* (Uyg.): kız, genç (U. III. 53, 5; EUTS. 80).

-H-

- hana* (Kençek, Hotan): ana.
hərəndəş (Miş., Büg.): akraba (Radl.).
hata (Kençek, Hotan): ata.
həda (Çuv.): dünür (Çuv. Sözl. 33).
hər (Çuv.): kız (Çuv. Sözl. 39).
hız (Oğuz T.): kız.
hız (DLT.): kız (III, 218), krş. *kız*.
hun' (Çuv.): kaynata (Çuv. Sözl. 47).
hunəm: kaynatam
hunü: kaynatan

hunə : kaynatan

hun'āga (Çuv.): karının en büyük ablası, baldız (Çuv. Sözl. 47).

hun'ç'agam (Çuv.): eniştem, karının en büyük kardeşi (Çuv. Sözl. 47).

hun'c'egu : enişten

hun'cegəş : eniştesi

hθrandaş (Çuv.): akraba (Çuv. Sözl. 49).

hθzah (Çuv.): evlenmemiş, bekâr, kısır, kazak (Çuv. Sözl. 50).

-I-

wəl (Çuv.): oğul (Çuv. Sözl. 53).

-İ-

içi (ETY): ağabey (Barlık yazıtı II: 2).

" (Uyg.): ağabey (TT. XX. 44; U. II. 19, 18; URD. 136, 10; Suv. 608, 23; Pfahl. 34, 27; EUTS. 88 = äçi).

" (DLT.): yaşça büyük olan erkek kardeş; kocanın büyük erkek kardeşi (I, 87; III, 7).

ilik (Kırg.): hısım, akraba (Kırg. Sözl.).

ilti (çağ.): elti (REtym. 41)

ini (ETY): küçük kardeş (Altın köl yazıtı [Alt. I. b]: 1; Begre yazıtı: 2; Kültigin yazıtı I D 6, I D 22, I C 1. II Ş 1, II D 5).

" (Kırg.): küçük erkek kardeş (Kırg. Sözl.)

" (Uyg.): küçük erkek kardeş (TT. I. 12, 136; DUD. 390, 8; URD. 136, 10; EUTS. 95).

ini inisi (ETY): küçük kardeşin küçüğü (Uybat yazıtı I, b: 2).

iniyigün (ETY): kardeş oğulları (?) (Kültigin yazıtı I Ş 11).

iñge ~ yəñge (Çuv.): ağabeyin (yahut amcanın) karısı, yenge (Çuv. Sözl. 55, 213).

ipçi (Kıpç.): kadın (Ettuhf.), krş. *epçi*.

işi = isi (Uyg.): kadın, zevce, hanım, eş, hatun (EUTS). 99).

-K-

ka (Uyg.): arkadaş, akraba (Suv. 5, 7; USp. 277; EUTS. 159).

kadaş (ETY): akraba (Minusinsk müzesindeki yazıt: 6).

- ” (Uyg.): arkadaş, akraba (USp. 277; Suv. 620. 1 = Һadaş: kardeş; P.P. 35, 5: dost).
- ” (DLT.): kardeş, hısım, akraba (I, 86, 403, 407; II, 102; III, 62, 96, 143, 245, 382).
- kadaş* (DLT.): kardeş gibi yakın olan hısım, akraba (I, 369; III, 23, 327).
- kadın* (Uyg.): kayın (peder) (TT. IV. 73 not 308; Alt. Gr. 325; EUTS. 160).
- kadın kadnagun* (DLT.): kayın ve kayın babalar (I, 523).
- kağadaş* (Uyg.): akraba, hısım (U. III. 33, 16; EUTS. 161).
- kağdaş* (ETY.): akraba (Kemçik, Cırgak yazıtı: III).
- kan* (ETY.): baba (Kültigin I D 11; Irk Bitig: 53; Uybat yazıtı III, d: 1).
- karc'ak* (Çuv.): kocakarı (Çuv. Sözl. 60).
- karçək* (Kaz.): kocakarı (Radl.).
- kardaş ~ karındaş* (Kıpç.): kardeş (Ettuhf.).
- karək* (Çuv.): ihtiyar erkek (Çuv. Sözl. 60).
- karəndeş* (Kaz.): akraba (Radl.).
- karı* (DLT.): yaşlı, ihtiyar.
- karındaş* (Uyg.): kardeş (Alt. Gr. 327; EUTS. 168).
- ” (Kırg.): erkek kardeş tarafından yeğen kız (amcadan küçük olmamak şartıyla) (Kırg. Sözl.).
- karı bol-* (ETY.): ihtiyarlamak (Tonyukuk yazıtı, Cenup: 56).
- katas = kadaş* (Uyg.): Arkadaş, akraba (EUTS. 170).
- kayın* (Oğuz. T.): kardeş, hısım ve akraba.
- ” (Kırg.): koca yahut karı tarafından akraba (Kırg. Sözl.).
- kayın ~ kayın ini* (Kırg.): kayınbirader (Kırg. Sözl.).
- kayın ata* (Kırg.): kayınpeder, kaynata (Kırg. Sözl.).
- katın biyke* (Kırg.): baldız (Kırg. Sözl.).
- kayın ene* (Kırg.): kaynana, kayınvalide (Kırg. Sözl.).
- kayında-* (Kırg.): kızı vermek için söz kesmek, nişanlamak (Kırg. Sözl.).
- kayın señel* (Ufa): görümce
- kayni* (Kırg.): kayın (karı veya kocanın biraderi) (Kırg. Sözl.).
- kazın* (Kıpç.): kayın, dünür, hısım (Ettuhf.).
- kelin* (ETY.): gelin (Uyug - Turan yazıtı, arka taraf-3; Kültigin yazıtı, I Ş 9).
- ” (Uyg.): gelin (TT. VI. 40, 31; VII. 40, 51; EUTS. 104).

” (DLT.): gelin (I, 404; III, 12, 242).

” (Kıpç.): gelin (Ettuhf.):

” (Kırg.): 1. gelin. 2. genç kadın (Kırg. Sözl.).

kelinçek (Kırg.): genç kadın (Kırg. Sözl.).

kelindik (Kırg.): gelinlik durumu (Kırg. Sözl.).

kence (Kırg.): en küçük çocuk, son evlât (Kırg. Sözl.).

kerü - kat'ç'i (Çuv.): güvey, damat (Çuv. Sözl. 71).

kərü (Çuv.): damat, enişte (Çuv. Sözl. 71).

kəyen (Kaz.): güvey (Kaz. R.).

kəz'an - pit'ç'e (Çuv.): iki ağabeyin varsa küçüğü (Çuv. Sözl. 109), krş. *pəc'ək-pit'ç'e*

kırkın (DLT.): cariye (III, 110), krş. *künġ, kırnak, kız kırkın*.

kırnak (DLT.): cariye (I, 473).

kız (ETY.): kız (Uyug - Turan yazıtı, arka taraf - 3; Kültigin yazıtı, II § 10, II § 9, I D 24).

” (Uyg.): kız (USt. 194, 1; Suv. 447, 15; EUTS. 178).

” (DLT.): kız; cariye, pahalı nesne, krş. *hız*.

” (Kıpç.): kız kardeş (Ettuhf.).

” (Kırg.): kız (Kırg. Sözl.).

kız al- (Kırg.): kızla evlenmek (Kırg. Sözl.).

kız bala (Kırg.): kız çocuk.

kızgak (ETY.): evlâtlık kız (Uyug - Turan yazıtı, arka taraf - 1).

kız kırkın (DLT.): cariye (I, 326), krş. *künġ, kırnak, kırkın*.

kız - kız (Uyg.): genç hanım, kız evlât (TT. X, 58; EUTS. 178).

kız kudız (ETY.): kız kızan (Tonyukuk yazıtı, Cenup: 48).

kil (Çuv.): ev (Çuv. Sözl. 73).

kilən (Kaz. Bar.): gelin (Radl.).

kiləş, kil - yış, kil - yijə (Çuv.): aile, aile halkı (Çuv. Sözl. 73).

kilin (Ufa.): gelin.

kin (Çuv.): gelin, küçük kardeşin karısı (Çuv. Sözl. 74).

kişi (ETY.): karı (İhe Hüşotu yazıtı, Batı: 5, Doğu: 22).

koma (Kıpç.): ortak, cariye (Ettuhf.), krş. *kündeş*.

- koma* ~ *goma* (Çağ.): kuma (Courteille, 386)
- körpe ogul* (DLT): yazın doğan çocuk (I, 445).
- kuda* (Kırg.): dünür (Kırg. Sözl.), krş. *kudanda*.
- kudaça* (Kırg.): güveyin ve gelinin genç kadın akrabası.
- kudağiy* (Kırg.): güveyin ve gelinin anneleri ve onların yaşlı kadın akrabaları (Kırg. Sözl.).
- kudalaş-* (Kırg.): çocuklarını yahut akrabalarını evlendirmek suretiyle akraba olmak (Kırg. Sözl.).
- kudalık* (Kırg.): 1. dünürlük, 2. kız isteme (Kırg. Sözl.).
- kudanda* (Kırg.): dünür (Kırg. Sözl.), krş. kua.
- kudanda-* (Kırg.): dünür olmak (Kırg. Sözl.).
- kuda söök* (Kırg.): dünür, evlenme yoluyla akraba olan (Kırg. Sözl.), krş. *söök*.
- kudurçuk* (DLT.): bebek, kukla, (I, 501).
- kuduz* (DLT.): dul kadın (I, 365). krş. *tugsak*, *tul tugsak*.
- kum* (Çuv.): sağdıç (Çuv. Sözl. 80) ~ *kuma* (id.).
- kursaktaş* (Kırg.): aynı anadan doğmuş, karındaş (Kırg. Sözl.).
- kurtga* (DLT): kocakarı (III, 259).
- küdegü* (ETY.): güvey (Uyug - Turan yazıtı, arka taraf - 3).
- ” (Uyg.): güvey (Pfahl. 27; TT. IV. 44, 344; EUTS. 120).
- küdegü* (DLT.): güveyi (III. 12, 166).
- küden* (DLT.): düğün yemeği, düğün (I, 404).
- kükü* ~ *küküy* (DLT.): hala (III, 232).
- kündeş* (Kıpç.): ortak (Ettuhf.), krş. *koma*.
- küng* (DLT.): cariye (II, 82, 186, 248; III, 358, 428), krş. *kırnak*, *kırkın*, *kız kırkın*
- küni* (DLT.): kuma (III, 237).
- künü* (Kırg.): 1. (tarihî). kuma, bir kocanın karıları biribirine nisbeten. 2. rakip kadın (Kırg. Sözl.).
- künüçü* (Kırg.): rakip kadın (Kırg. Sözl.), krş. *künü*.
- kürümce* (Ufa): görümce.
- kütüo* (Yak.): güvey (Radl.).
- küvük* (DLT.): erkek (III, 165), krş. *küvük*.
- küvük* (DLT.): erkek (I, 391), krş. *küvük*.

küyegü (Kıpç.): güvey (Ettuhf.), krş. *küyev*.

küyev (Kıpç.): güvey (Ettuhf.), krş. *küyegü*.

küyüö (Kırg.): güveyi, damat, genç koca (Kırg. Sözl.).

küyöö bala (Kırg.): kendi kocasının büyük hemşiresi, yahut onun yaşça büyük olan kadın akrabası karşısında erkek (Kırg. Sözl.).

küyöö coldoş (Kırg.): sağdıç (Kırg. Sözl.).

küyööölö- (Kırg.): nişanlı kızı nişanlı delikanlı sıfatıyla ziyaret etmek ve onun yanında geceleme (Kırg. Sözl.).

küzē (Şor, Sag., Kaç, Koyb.): güvey, krş. *küzō*.

küzō (Koyb.): güvey (Radl.), krş. *küzē*.

-M-

mān - akka (Çuv.): hala, teyze (Çuv. Sözl. 91).

mān - appa (Çuv.): baba yahut annenin en büyük kızkardeşi; hala veya teyze (Çuv. Sözl. 5).

mān - azat'te (Çuv.): büyük dede (Çuv. Sözl. 91).

-N-

nağaçı (Çağ.): amca (Courteille, 508) < Moğ. *nağaçu*

namija (Çiğil.): kadının kız kardeşinin kocası, bacanak.

-O-

ogla (Argu.): genç, yiğit.

oglan (ETY.): oğul (Kültigin yazıtı, I C 1, II Ş 1).

” (Uyg.): 1. genç adam (TT. IX. 41; EUTS. 139), 2. oğlan, çocuk (TT. I. 13, 161; EUTS, 139).

” (DLT.): oğlan, oğul, çocuk, çocuklar.

ogo (Yak.): oğul (Radl.).

ogul (DLT.): oğul, çocuk.

oguş (DLT.): oymak, hısım, akraba (I, 61, 88, 114; II, 83, 103).

oğuşlan- (DLT.): aile, hısım sahibi olmak (I, 293).

oguşlug (DLT.): aile, hısım sahibi (I, 146).

öl (Leb., Sağ., Koyb., Kaç): oğul (Radl.)

-Ö-

ög (Uyg.): anne (TT. I. 16, 216; EUTS. 146).

ögey ogul (DLT.): üvey oğul (I, 123).

öğ (ETY.): anne (Kültigin yazıtı, I Ş 9, I D 11; Altın köl yazıtı [Alt. I. C.], 1).

öğe (ETY.): büyükanne, yahut kaynana (Kültigin yazıtı, I Ş 9).

öglüg (Uyg.): anneli olan (EITS. 147).

ögöy (Kırg.): üvey (Kırg. Sözl.).

ögsüz (Uyg.): öksüz, annesiz (EUTS. 148).

ök (ETY.): ana (Ulu - Kem Kulikem yazıtı: 4).

” (DLT.): akıl ve anlayış (I, 48. 96, 243).

-P-

paja (Alt.): bacanak (Alt. V.).

passı (Şor, Tel.): baldız (REtym. 60).

pastı (Hak.): baldız (REtym. 60).

pæc'æk - pit'ç'e (Çuv.): iki ağabeyim varsa, küçüğü (Çuv. Sözl. 109), krş.
kæz'an - pit'ç'e.

pær tavan (Çuv.): kardeş (Çuv. Sözl. 172).

pızæk appa (Çuv.): ablaların en büyüğü (Çuv. Sözl. 5).

piçe (Alt.): abla; üvey ana (Alt. V.).

pit'ç'e (Çuv.): ağabey (Çuv. Sözl. 109).

pθldær (Çuv.): karının (kız veya erkek) küçük kardeşi (Çuv. Sözl. 111).

puz'ana (Çuv.): bacanak (Çuv. Sözl. 115).

-S-

sagdıç (DLT.): sağdıç, dost (I, 455; III, 373).

səñəl (Kaz., Miş., Büg.): küçük kız kardeş (Çuv. Sözl.)

siñdi (Kırg.): küçük kız kardeş (büyük kız kardeşe nisbeten olup, erkek kardeşe nisbeten değildir) (Kırg. Sözl.)

siñil (Uyg.): küçük kız kardeş, hemşire (Uig - Wb. 36; Alt. Gr. 334; Pfahl. 23, 12; EUTS. 206).

siñil (ETY.): erkeğin küçük kız kardeşi (Kültigin yazıtı, I D 20).

sonġ (DLT.): bir adamın çoluk çocuğu (III, 357).

söök (Kırg.): dünür, evlenme yoluyla akraba olan (Kırg. Sözl.), krş. *kuda söök*.

söökçülük (Kırg.): akrabalık (Kırg. Sözl.).

sööktöş (Kırg.): akraba, hısım (Kırg. Sözl.).

-Ş-

şallam (Çuv.): küçük kardeşim (Çuv. Sözl. 155).

şallu: küçük kardeşin

şal'l'a: küçük kardeşi.

-T-

taacenge (tay cenge yerine) (Kırg.): ananın büyük kadın akrabası veya erkek akrabasının karısı (Kırg. Sözl.).

tagay (DLT.): dayı (III, 238).

” (Çağ.): dayı (Abuşka, 298,21).

tay (Kırg.): ana tarafından akrabalık (Kırg. Sözl.).

tay ata (Kırg.): ana tarafından dede (Kırg. Sözl.).

tay ece (Kırg.): ananın hemşiresi (ister büyük, ister küçük olsun) (Kırg. Sözl.).

tay ene ~ *tayene* (Kırg.): ana tarafından nine, büyük anne (Kırg. Sözl.)

tavan (Çuv.): akraba (Çuv. Sözl. 172)

tışı ~ *tişi* (DLT.): kadın

tişi ~ *tişi kişi* (Uyg.): kadın (Suv. 102,18 H. I. 6, 21; EUTS. 241).

togan (Kıpç.): özkardeş (Ettuhf.).

toğmuş (Uyg.): akraba (USp. 297; EUTS. 243).

tördam (Çuv.): uzaktan akraba (Çuv. Sözl. 184).

törkün (Kırg.): zevcenin akrabaları (Kırg. Sözl.). ~ *türküm* (Moğol): karının akrabaları (Boberg, 588).

törkün - tözün (Kırg.): zevcenin hısım akrabası (Kırg. Sözl.).

tuğan (Kaz.): kardeş (Çuv. Sözl. 172).

tugsak (DLT.): dul kadın (I, 468), krş. *kuduz*, *tul tugsak*.

tul (DLT.): dul (III, 133).

tul tugsak (DLT.): dul kadın (I, 468), krş. *tugsak*, *kuduz*.

tutunçu ogul (DLT.): evlâtlığa alınmış çocuk (III, 375).

tuuğan (Kırg.): hısım, soydaş (Kırg. Sözl.).

tuy (Çuv. Kaz.): düğün (Çuv. Sözl. 185).

tüngür (Uyg.): sıhriyet, evlenme yoluyla akrabalık (TT. VI. 40, 308; EUTS. 258).

-Ü-

ul (Kaz. Kırg.): oğul (Radl.).

ül (Alt., Tel., Bar.): oğul (Radl.).

ulda (Şor): baba(sının) ağabeyi (Çuv. Sözl. 188).

ulug ogul (ETY.): büyük oğul (Suci yazıtı: 90).

uma (DLT.): ana (I, 92); eve gelen konuk (I, 92, 93, 106; II, 16).

urı (ETY.): erkek evlât (Suci yazıtı: 6).

” (Uyg.): oğul, genç, delikanlı (TT. X. 52; Chuas. 51; Suv. 597, 22; EUTS. 266).

” (DLT.): erkek evlât (I, 88, 251).

urı og(u)l (ETY.): erkek evlât (Kültigin yazıtı, I D 24).

urı oğlan (DLT.): erkek çocuk (I, 88).

uşak oğlan (DLT.): küçük çocuk (I, 67).

uul (Kırg.): oğul (Kırg. Sözl.).

uul bala (Kırg.): oğlan çocuk; oğul (Kırg. Sözl.).

uya (DLT.): hısım, kardeş (I, 433; III, 23, 29, 76, 255).

-Ü-

ülen- (Miş., Büg.): evlenmek (Radl.).

üybölö (Kırg.): aile ferdi (Kırg. Sözl.).

üylön- (Kırg.): evlenmek (Kırg. Sözl.).

üylüü (Kırg.): evli, aile sahibi (Kırg. Sözl.).

-Y-

yak yaguk (DLT.): hısımlar (III, 29).

yeke abağa (Moğ.): amca, babanın erkek kardeşi (Boberg, 201).

yängü (Uyg.): yenge (U. III. 83, 11; TT. 18, 155; EUTS. 293 = yänggä: U. III. 93, 11).

yezne (DLT.): büyük kız kardeşin kocası; enişte (III, 35).

yəŋge (Çuv.): bk. *inge*.

- yısna* (Çuv.): ablasının kocası (Çuv. Sözl. 214).
- yiğen* (ETY): yeğen (Şine - Usu yazıtı, Batı: 8; Suci yazıtı: 8).
- yigen* (Uyg.): yeğen (USp. 275; EUTS. 295).
- yigün* (ETY): yeğen (?) (Kültigin yazıtı, I C 1, II Ş1).
- yiñge* (Çağ.): yenge (Courteille, 559)
- yiñe* (Kaz.): yenge (Kaz. B.), krş. *cinge*.
- yizne* (Kaz.): ablasının kocası (Kaz. B.; Çuv. Sözl. 214).
- yorıdaçı* (DLT.): hısımlar, dünürler arasında gidip gelen adam (II, 51), krş. *yorıgçı*.
- yorıgçı* (DLT.): bk. *yorıdaçı*.
- yotuz* (ETY): karı (Ulug - kem yazıtı: 1. Kültigin yazıtı, II D 24), krş. *yutuz*.
- yurç* (DLT.): karının küçük erkek kardeşi, küçük kayın (III, 7).
- yutuz* (Uyg.): zevce, refika, eş (Suv. 219, 22; Pfahl. 22, 5; EUTS. 306), çrş. *yotuz*.
- yüzlüg* (Uyg.): akraba (EUTS. 308).